

tamista, ja keskittyisi enemmän 'vaakasuoriin' linjoihin. Silloin kun huumorin kohteet eivät ole enää niin yleviä ja ainutlaatuisia, heidän alentamisessaan ei ole niin suurta itua. Mannerheimille on helppo nauraa, mutta miten saamme vitsityön esineeksi Pitkäsillan yli käyskentelevän Ilkka Suomisen? Tai miten ironisoidaan parhaiten vallan kieltä? Sehän ei ole enää välttämättä yksioikoista käskykieltä, vaan paljon kompleksisempaa. Nyt ei puhuta vain 'rakennemuutoksesta', vaan 'hallitusta rakennemuutoksesta'. Simppeli travestointi ei riitä, sillä epäpyhäksi käynyt yhteiskunta on jo täynnä sitä.

Eli tiivistäen: moderni nauru lähtee kantilaisesti, tai miksei

myös spedemäisesti, huumorin itseisarvosta, mutta lisää siihen ajan ja paikan ulottuvuudet. Tai jos ollaan tarkkoja, ei se niitä lisää, vaan tunnustaa, näkee ne. Sillä jo Brechthän totesi, että "komiikka on aina perusluonteeltaan materialistinen muoto" (Brecht 1965, 28).

Kirjallisuus

- BAHTIN, M. Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia. Moskova, Kustannusliike Progress, 1979.
- BRECHT, B. Aikamme teatterista. Helsinki, Tammi, 1965.
- CULLER, J. Vakavuuden dekonstruoinnista, Synteesi 3. 1985.
- FREUD, S. Vitsi ja sen yhteys pilloittajuntaan. Helsinki, Love Kirjat, 1983.

JULKINEN NAURU

Maarit Niiniluoto

Kun mediahuumori ei huvita kansa nauraa omia juttujaan

"En halua pilkata ihmisiä. Kuvaan mitä näen, näytän mitä olen nähnyt. Nauran silloin kun on huvittava tilanne ja suren silloin kun on surullinen tilanne. Teen kuvia sellaisista asioista, joita kaikki eivät huomaa."

Näin sanoo Dmitri Gordejev, perestroikan kellarista julkisuuteen nostama kuvataiteilija. Hänen naurunsa on erilaista kuin johtavan pilalehden Krokodilin, jonka väite-

tään näivettyvän uudessa poliittisessä tilanteessa. Jotkut länsilehdet ovat jopa ehtineet väittää huumorin tekevän kuolemaa Neuvostoliitossa. Glasnost oli vienyt ainakin joksikin aikaa ahdistuksen, huumorin lähteen; nauru oli siirtynyt avoimemmille areenoille kun poliittinen brezneviläinen neuvostohuumori kadotti monimielisen luonteensa. Mutta nyt jo tiedetään perestroikan synnyttäneen uuden vitsiaallon

kansan parissa, aallon, joka lainehtii Leningradista Vladivostokiin.

Huumori, nauru kytkeytyy aina aikaansa, toisaalta siinä on jotain ikuista, todellisuutta suurempaa. Naurun on todettu jäsentävän sekasortoista maailmaa ja antavan voimia nauraa jopa kuolemalle. Sigmund Freud sanoi vitsien poistavan ahdistusta. Vitsi, runo ja uni käyttävät samaa tekniikkaa: asioiden tiivistämistä yhteen merkitykselliseen ilmaisuun.

Meidän on sanottu elävän maailmassa, jossa vallitsee kauhun ja naurun tasapaino. Ilman huumorin suojausmekanismia voi sielukin sortua. On väitetty: mitä onnettomampi yhteiskunta sitä suurempi viihteen tarve. Professori Timo Tiusanen totesikin teatterihistoriaa tutkittuaan, että komedioita on kirjoitettu sotia seuranneina ahdistuksen aikoina, tragedioita antiikista asti silloin kun maailma on ollut järjestyksessä. Kari Suomalainen taas väittää huumorin vaativan liberaalia ilmapiiriä. Hänen mukaansa huumori kehittyy ihmisellä viimeiseksi, lapsi hassuttelee muttei ole hauska. Bergsonin mainitseman ainoan nauravan eläimen, ihmisen hauskuuttamiskyky liittyy koko persoonallisuuden kasvuun.

Haluankin tuoda naurun esiin symbolisena kuplivana hyvänolon tunteena, jonka ei tarvitse purkautua minään fyysisenä äänenä. Väitteeni on: kansa nauraa ja vitsailee keskuudessaan yhtä makeasti kuin ennekin mutta medioiden tarjoama virallinen huumori on yhä ritualistisempaa pikkuilkeilyä ja vahingoiltoa, josta ovat todelliset naurun rajat vielä kaukana. Näin siltä puuttuu määrätyn prisman läpi nähty inhimillisyys ja suvaitsevaisuus.

Kun vitsissä normaalin rajat rikotaan niin viesti on vapauttava. Vitsin kertoja, koomikko, kylähullu,

kuka tuo rajojen rikkoja onkin, poistaa samalla myös ennakkoluuloja. Jos taas huumori on heikkoa, rajat jäävät rikkomatta ja koko tilanne saattaa lujittaa ennakkoluuloja ja näin lisätä suvaitsemattomuutta.

Kari Suomalainen pitää suomalaisia huumorin suhteen mestarillisena kansana. Aleksis Kivikin on hänen mielestään kuin Lönnrot, joka on kerännyt ja tallentanut kansalta kuulemaansa elävää perinnettä. Suomalainen huumori on ollut näihin päiviin asti sekä tyypeiltään että aihepiireiltään agraarista vaikka kansanviihde alkoi muuttua 60-luvulla television ja popmusiikin aikakaudella suuremmille massoille tuotetuksi viihdeteollisuudeksi. 50-luvulla elettiin vielä suomalaisten kansantaitelijoiden ja koomikoiden rillumarein ja tukkilaisromatiikan, kansallisen iskelmän ja tangon viimeistä kulta-aikaa sodan käyneen sukupolven viihdyttäessä viihteen janoista kansaa oman miehuutensa kypsimmässä vaiheessa. Tuo Tapio Rautavaaran, Olavi Virran, Esa Pakarisen, Toivo Kärjen ja Reino Helismaan, Kipparikvartetin ja Metro-tyttöjen aika oli ennen ylikansallisen massaviihteen vyöryä se legendaarinen kansallinen aihe, jolloin "juttu siinä luisti, naurukin eli" kuten Lentäväsä kalakukossa laulettiin.

50-luvulla viihteen ja taiteen ero oli jyrkkä ja katkera. Jäytävää kahtiajakoa vastaan noussut tutkija oli Matti Kuusi, joka vuonna 1954 sanoi teoksessaan **Toiset pidot Tornissa:**

"Toinen, ehkä vieläkin ärsyttävämpi yksipuolisuus on norsunluutornissa elävien huippukulttuurin harjoittajien koomillinen kauhu, kun he havaitsivat, että on olemassa tappelevia metsäkukkoja, Rovaniemen markkina -filmejä ja muuta yhtä huvittavaa - siis se, että kansan

syvät rivit hankkivat itselleen oman tasonsa mukaista taidetta, miksei myös tiedettä Konsta Pylkkäsen malliin."

Pekka Gronowin mielestä "suh-
tautumisessa kaikkeen viihteeseen
on näkynyt vekselivetoisen taide-
puolen ihmisten epävarmuus omasta
asemastaan. Viihde on kasvanut
kuin käenpoikanen, ja siinä olivat
kansanomaiset taiteilijat, heidän
yleisönsä, liikemiehet ja tavallaan
luokastaan hypänneiden taiteilijoiden
joukko". "Viihde ja taide ovat käsi-
teparina liian mustavalkoiset.
Jokaisesta aikakaudesta jäävät
hyvät tuotteet jäljelle. Hyvä viihde
on hyvää taidetta ja huono viihde
huonoa taidetta."

Taiteen ja viihteen rajat mur-
tuivat 60-luvulla kun rajut ulkomai-
set virtaukset ja populaarikulttuurin
määrittely omaksi kulttuurilajikseen
alkoivat ravistella niitä. Viihteestä
on kuitenkin edelleenkin perinteis-
esti käsitys, että se on turrutta-
vaa, epä-älyllistä ja passivoivaa
eikä vaadi henkisiä ponnistuksia.
**Naiset, journalismi ja tiedotustut-
kimus** -seminaarissa muutama kuu-
kausi sitten tv-sarjaa **Vihreän kullan**
maa kirjoittava Enni Mustonen
esitti, että viihteen tehtävänä
on niin kuin **Nykysuomen sanakirja**
esittää "tyynnyttää, rauhoittaa,
asettaa". Vain taide pystyy hänen
mukaansa räjäyttämään, muutta-
maan, viihde kun pelaa tradition
aineksilla.

Työryhmässä **Nainen ja viihde**
tuli välillemme melkoinen linjaeri-
mielisyys kun **Yhtä köyttä -yhdis-
tyksen** kirjoittajana taas olin sitä
mieltä, että muoto on kuin vale-
puku, jonka kaavussa saa salakulje-
tettua sisällyksellisesti mullistavan
viestin. Viihteen tehtävänä on
naurattaa, ärsyttää, saada ihmisessä
tapahtumaan jokin muutos, viihde
onnistuu kun se saa ihmisen näke-

mään omat rajoituksensa, oman
pienuutensa, nauramaan itselleen
ja muille ja silti oivaltamaan,
että voi elää ja antaa myös muiden
elää.

Viihde voi tökkäistä sormensa
moneen kipeään asiaan ja herättää
intohimoja. Miksi **Jatkoalka** oli
60-luvun puhutuin televisio-ohjelma?
Miksi **Orvokkikabaree** sai ihmiset
näkemään punaista? Miksi **Repe**
Helismaan sanoittama **Suutarin**
tyttären pihalla oli kielletty levy
koko 50-luvun ajan **Yleisradiossa**?
Miksi professori **Päivö Oksala** veti
stöpselin **M.A. Nummisen** laulaessa
60-luvun lopulla **Jyväskylän kesässä**?
Miksi **Harri Holkeri** marssi ulos
Sirkus Papukaijasta? Miksi **Ronald**
Reagan kielsi **Yhdysvalloissa** 80-lu-
vulla **Kuplan** tekemisen?

Miksi nykyään ei ole enää mah-
dollista kysyä miksi? **Yleisradiosta**
tulee määrällisesti enemmän viih-
dettä kuin koskaan mutta se tuntuu
menevän jälkiä jättämättä. Vain
Lapissa oli suutahdettu **Hymyhuulien**
saamelaisketsien uumoillun rasismin
takia. Mutta sketsit jatkuvat, ja
samat harvahampaiset neljän tuulen
miehet ovat menossa **Luostoon**
ryyppäämään.

Olemme tulleet vaiheeseen,
jossa huumori on eriytynyt kansan
parissa elävään ja syntyvään oma-
ehtoiseen huumoriin sekä radiossa,
televisiossa että sanomalehdissä
esiintyvään ammattihumoristien
synnyttämään mediahuumoriin.
Jotkut asiantuntijat ovat huolissaan
koko kansanhuumorin kuolemasta
ja näkevät sen nääntyneen tiedotus-
välineiden massahuumoriviihteen
alle. **Olli Alhon** mielestä irtovitsit
ovat suomalaisen käsitys huumorista
niin kuin tietokilpailut ovat tiedos-
ta. Vanha koomikko **Esa Pakarinen**
ei kuitenkaan ole huolissaan tästä
asiasta, vaan näkee huumorin elä-
vän koko ajan kansan parissa ja

saavan uusia muotoja. Työpaikkojen, matkaseurueiden, urheilujengien, rekkakusien, merimiesten, taksisuharien, rakenustyömaiden, torikahviloiden, nakkioskien, kiertävien taiteilijoiden, huutokauppiainden huumori ovat esimerkkejä siitä. Ongelmana lieneekin Seppo Knuuttilan mukaan se, että stereot korvilla, koteihinsa television ääreen privatisoituneet, yksityisautoissa istuvat eivät tätä uutta kansanhumoria tapaa ja tekevät johtopäätöksen sen kuolemasta.

Suomalaisen yhteiskunnan rakentamisessa ei huumoria ole hyväksytty mukaan eikä sitä ole pidetty tärkeänä. Nauru on kuitenkin kiirinyt muutosten kantapäällä ihmisten parissa. Tulevan vuosikymmenen rakennemuutos näkyi Esa Pakarisen mielestä jo 50-luvulla Pekka Puupään hahmossa. Puupää oli Pakarisen mukaan "ensimmäisen polven kaupunkilainen, joka ei osannut elää kaupungissa, tosikko, kylähölmö, hortoilija". Pekka ja Pätkä olivat "nousukkaita, jotka koittivat olla herrasmiehiä". Ilkka Heiskasen mukaan television suosituimmat kotimaiset ohjelmat tähdätään suurelle yleisölle, joka on elänyt nahoissaan 60-luvun murroksen ajat. "Suurten ikäluokkien maalta kaupunkiin muuttaneet edustajat katsovat mielellään kun hehkutetaan maalaismenneisyyden parhaita puolia." Tämä selittää myös omalta osaltaan urbaanin viihteen hitaan tulon viihdeareenoille, vaikka suuri osa suomalaisista elää jo kaupungeissa.

Kansanhumoristilla oli ennen suorassa kontaktissa 300 nauratettavaa, televisiossa on 300.000 katsojaa jossain tekniikan takana. Iltamalavalla ja televisiostudiossa on käytettävä eri keinoja, rajoja ei niissä voi samalla tavalla ylittää. Tv asettaa jo toisenlaiset

rajat sekä teknisesti että sisällöllisesti. 80-luvun mediahuumoriin ei kansanhumorin rakastettavuus ole kuin harvoin yltänyt, sen sijaan perille ovat päässeet Jouko Turkan mainitsemat huumorinosaset kuten vahingoniloinen pilkallisuus, pahan-suopuus, peitetty seksuaalisuus ja nöyryytyksistä johtuva kaunankanto. Nauru on usein kirvoitettu enemmän ulkoisilla tyypeillä kuin sillä, mitä sanotaan.

Mediahuumori on muuttunut kitkeräksi, vaikka hyvinvointiyhteiskunta korostaa oikeutta ja tasa-arvoa. Viihdettä on määrällisesti enemmän kuin koskaan, turtumukseen asti. Sen tehtävä ei ole muuttava, räjäyttävä, vaan se on muodostunut luonteeltaan ritualistiseksi, pöyhkeilevästi lavastetuksi ja valmiiksi nauretuksi. Julkkisten ja puolijulkisten loputtomassa istuttamisessa erilaisissa tietokilpailuissa on julkisen nolaamisen makua, vahingoniloa jo etukäteen. Julkiset paritusohjelmat lataavat katsojaan harmittoman viihteen merkeissä piiloseksuaalisia ajatuksia.

Poliitikot ja vallan miehet saavat olla mediahuumorilta rauhassa. He voivat korkeintaan pelätä joutuvansa imitaattorin uhriksi. Näillä taiteilijoilla riittää kysyntää. Ammattihumoristit ovat jotain Bisquitia lukuunottamatta muissakin tiedotusvälineissä säyseitä poikia. Jukka Kuikka oli valmis myymään nokkeluutensa kuukausipalkasta tehdäkseen talonvaltaajia ja abstraktia taidetta vastustavalle Harri Holkerille vaali-imagoa. Ilkka Kylävaaran radio Ykkösen Tornin pitojen alettua näkyvine poliitikko-vieraineen ovat mafioson aggressiot kohdistuneet pelkästään muihin pitkän illan istujiin Kosmoksessa. Neil Hardwick oli valmis menemään missikilpailuihin. Ilta-Sanomien Mustien autojen viikko toistaa

pornovitsejä Uppsalan ekonomeista.

Viihdetaiteilijoissakaan ei ole enää rillumarein rienausta ja railakasta herravihaa. Iskelmä- ja rocktähtien vallan myötäily sai suorastaan lakeijamaisia piirteitä taiteilijoiden esiintyessä näkyvästi kaikkien presidenttiehdokkaiden vaaliturneilla. Marion Rung sanoi, ettei tiedä itse onko Harrin enkeli vai konsulentti. Katri-Helena sanoi profiilinsa nousevan Koiviston kiertueella. Topi Sorsakoski uskoi rockin kliseiden mukaan olevansa edelleenkin "valtaa vastaan" mutta sai bändikaverinsakin hermostumaan kehuessaan Manussa olevan rock'n rollia.

Entä naiskoomikot?

Yhtä köyttä yhdistyksen kamppaaja Anita Sjöberg on sanonut, että naiskoomikkoja on vähän, koska he eivät halua asettaa itseään alttiiksi. Neil Hardwickin mukaan naisen täytyy tinkiä ulkonäöstään ollakseen humoristinen, sen sijaan komea mies voi kyllä olla hauska. Speden naisen logiikka-sarja on juuttunut taantumuksellisesti autoihin. Heidi Kõngäksen mielestä televisiovihteessä erästä sukupuolta nöyryytetään, naisten hauskuus on miesten luoma käsite. Esimerkiksi ikä on naisella koominen elementti. Mikään naisten oma Pirkka-Pekka Petelius ei ole ratkaisu viihteen painotuksiin, todettiin Nainen, journalismi ja tiedotustutkimus -seminaarin keskusteluissa. Naisten hyvä huumorintaju ja esimerkiksi rautainen työpaikkahuumori pitäisi tuoda esiin, jotta siitä saataisiin ainekset ammattilaisuuteen asti.

Pelottavia ovat viime aikoina olleet kolme totaalisen huumoriton-ta tapahtumaa, josta naurua ei

ole syntynyt medioissa edes jälkeinpäin: Jumalan teatteri, Hallittu rakennemuutos -seminaari ja Matti Nykäsen voitto. Niihin eivät humoristit juuri ole koskeneet. Vaikea on uskoa, etteikö kansanhuumori olisi näistäkin jo kyennyt naurun aiheen muodossa tai toisessa löytämään.

Siinäähän se juuri onkin. Media-viihdettä on enemmän kuin koskaan, mutta jos kansa ei siitä huumoriannostaan saa, se kyllä etsii sen jostakin muualta. Elämässä täytyy olla kauhun ja naurun tasapaino.

Merkilliseksi kansanhuumorin siruksi on jäänyt Hämeenlinnassa vuonna 1985 avattu naurunumero, vitsipuhelin numerossa 069, joka ensimmäisenä vuonnaan sai 76.000 soittoa hitailta hämäläisiltä kaikkina vuorokauden aikoina. Kolme kansanhuumorin veteraania ja ilta-mataiteilijaa siellä kertoi perusjutuja anopista, viinasta, Pikku-Kal-lesta, kaksimielisyyksiä ilman rumia sanoja, hulluista, kaikesta mikä suomalaisia on kautta aikojen huvittanut. "Soita 069, kuulet viikon mehevimmät vitsit ja hauskimmat jutut - elämäsi hymyilee jälleen. Puhelinlangat nauraa tuo hymyä huuleen läpi vuorokauden".

"Ihmiset ovat nykyään yksinäisempiä kuin ennen. Elämä menee kyräillessä onko naapurilla parempi auto", on sanonut vitsipuhelimen kantava voima, 40 vuotta keikkailut karjalaismies Bruno Arkonaho. Hänestä huumorin puhujan pitää olla elämää nähnyt, nuoret eivät naurata. Itku ja nauru ovat Brunon mukaan huumorin sisäinen viesti. "Jos itket huumorissa se on suurinta nöyryyttä."